

POKŁOSIE BIBLIOGRAFICZNE UROCZYSTOŚCI PATRIOTYCZNYCH ORGANIZOWANYCH NA ZIEMIACH POLSKICH W OKRESIE ZABORÓW

W okresie zaborów Polacy podejmowali wiele rozmaitych działań zmierzających do odzyskania niepodległości. Oprócz walki zbrojnej, organizacji i udziału w kolejnych powstaniach narodowych, zajmowali się zbieraniem i kolekcjonerstwem różnego typu pamiątek narodowych w celu ich ochrony przed rozproszeniem i grabieżą ze strony zaborców. Podtrzymywaniu i krzewieniu polskość służyły także różnorodne uroczystości, obchody, nabożeństwa i manifestacje patriotyczne. Inicjowano je często z okazji rocznic doniosłych wydarzeń w dziejach Polski, sukcesów oręża polskiego, jubileuszy związanych z życiem i twórczością wybitnych polskich pisarzy i poetów, a także z powodu pogrzebów znamienitych Polaków.

Tradycja obchodów narodowych wywodzi się z dawnych uroczystości religijnych, koronacji i pogrzebów królewskich (Małecki, 1979, s. 264; Galos, 1980, s. 433). Jedną z pierwszych tego typu uroczystości, urządzonych po pierwszym rozbiórce Polski, zorganizowano w 1783 r. w setną rocznicę zwycięskiej bitwy pod Wiedniem wojsk króla Jana III Sobieskiego nad armią turecką (Galos, 1981, s. 140). Na jeszcze większą skalę świętowano w 1792 r. pierwszą rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 maja. Obchody uświetnione nabożeństwami, przedstawieniami teatralnymi, festynami, zabawami, paradami, salwami armatnimi i iluminacjami, odbywały się w całym kraju. Szacuje się, że uczestniczyło w nich sto kilkadziesiąt tysięcy osób (Galos, 1981, s. 137-153; Ziółek, 1991, s. 37-49; Żurawski vel Grajewski, 1991, s. 107).

Po trzecim rozbiórce nadal organizowano uroczystości patriotyczne na ziemiach polskich, a z upływem czasu ich liczba rosła. Przybywało bowiem dat upamiętniających ważne fakty historyczne. Rozwijały się one z różnym

¹ Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa.

nateżeniem w zależności od sytuacji politycznej panującej w poszczególnych zaborach.

Druga połowa XIX stulecia przyniosła narodziny i rozwój bibliografii dokumentujących materiały z uroczystości patriotycznych. Dotychczas nie były one przedmiotem badań naukowych. Zasadne zatem wydaje się poruszenie tego zagadnienia, bowiem bibliografie nie tylko archiwizowały piśmiennictwo, ale też służyły krzewieniu i pielęgnowaniu polskości.

Celem artykułu jest pokazanie rozwoju bibliografii upamiętniających uroczystości patriotyczne ze zwróceniem uwagi na wydarzenia, które do tego rozwoju się przyczyniły. Starano się również zaprezentować twórców oraz topografię poszczególnych spisów.

Pierwsza tego typu bibliografia powstała przy okazji obchodów czterechsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika. Jej pomysłodawcą, jak też inicjatorem całej uroczystości, był ksiądz, a zarazem historyk, archiwista, bibliotekarz, bibliofil i bibliograf Ignacy Polkowski (Gramatowski, 1972, s. 696-697; Bender, 1983, s. 322-324).

Z całą pewnością rozumiał on potrzebę upamiętniania i przypominania szczególnie w okresie niewoli dokonań i osiągnięć najwybitniejszych Polaków jako sposobu podtrzymywania tożsamości narodowej. Znajduje to potwierdzenie w jego słowach, mówiących, że „(...) potęgą w narodzie jest jego pamięć o jego wielkich ludziach i geniuszach, co jak gwiazdy jakie błyszczą na zachmurzonym niebie naszym, bo kiedy burza dziejowa zaciemni niebo ojczyste i zamgli drogi narodu, kiedy niebios sklepienie czarnymi pokryje się chmurami, że i ciężko dojrzeć odrobiny błękitu, wtedy duch narodu w wspomnieniach przeszłości szuka dla siebie jakiejś pogody, jakiegoś słońca zaszłego, zwierciadła jakiegoś, w któremby się obaczyć a przypatrzeć mógł” (Polkowski, 1870, s. 4).

Był z zamiłowania bibliografem, posiadającym doświadczenie i znaczący dorobek w tej dziedzinie, postanowił zatem upamiętnić jubileusz urodzin M. Kopernika, przypadający w 1873 r. poprzez opracowanie nowej biografii wielkiego astronoma, dopełnionej bibliografią, rejestrującą piśmiennictwo na temat uczonego. Planował również wydanie albumu zawierającego portrety M. Kopernika, wybicie okolicznościowego medalu, wykonanie nowego portretu astronoma oraz urządzenie na jego cześć uroczystości rocznicowej. Jako członek Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk swoim pomysłem zainteresował tę instytucję i uzyskał z jej strony pełne poparcie. Towarzystwo objęło patronat nad całym przedsięwzięciem oraz zawiązało komitet, który zajął się sprawami organizacyjnymi. I. Polkowskiemu powierzono przygotowanie biografii astronoma oraz opracowanie albumu (Polkowski, 1870, s. 4; Feldmanowski, 1873, s. 1-2). Był on osobą jak najbardziej predestynowaną do realizacji tych zadań, bowiem od dłuższego czasu interesował się życiem i działalnością M. Kopernika, posiadał też jedną z najpełniejszych kolekcji kopernikanów. Ze swojego obowiązku w pełni się

wywiązał. Na uroczystość kopernikańską, urządzoną w Toruniu 19 lutego 1873 r., w której uczestniczyło obok duchowieństwa z zaboru pruskiego liczne grono gości i młodzieży ze wszystkich stron Polski (Polkowski, 1873a, s. 5-9), przygotował jedno z najważniejszych swoich dzieł *Żywot Mikołaja Kopernika*, które wydał drukiem Jan Bernard Lange (Gniezno 1873).

Zgodnie z wcześniejszym planem w książce tej zamieścił bibliografię osobową przedmiotową M. Kopernika. Zestawił w niej w dwóch odrębnych ciągach alfabetycznych najpierw prace Polaków, a następnie publikacje cudzoziemców dotyczące autora *De revolutionibus orbium coelestium* (Polkowski, 1873b, s. 347-363). Opublikowany spis, mający wymowę patriotyczną, pomógł I. Polkowskiemu w udowodnieniu tezy, mówiącej o polskim rodowodzie M. Kopernika, co było niezgodne ze stanowiskiem Niemców, doszukujących się niemieckich korzeni astronoma. W podsumowaniu dzieła autor mocno zaakcentował polskość uczonego, stwierdzając: „Na tem kończymy pracę naszą, która niech będzie na znak i dowód, że choćby Niemcy raz jeszcze tak potężne były jak są dziś, i raz chciwsze na cudzą własność, M. Kopernika naszego nie pozwolimy sobie wydrzeć żadną siłą i przemocą, nie pozwolimy odrzeć go z narodowości polskiej” (Polkowski, 1873b, s. 363).

W celu rozpowszechnienia w szerszych kręgach społecznych bibliografii zestawiającej piśmiennictwo o jednym z najwybitniejszych polskich uczonych, wydał ją w formie odbitki oraz zamieścił w drugim wydaniu *Żywota* (Gniezno 1873)².

Rocznica kopernikańska przyczyniła się także do opublikowania *Bibliografii piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki oraz ich zastosowań*, pióra Teofila Żebrawskiego. Praca zapoczątkowana w 1854 r. przez niemal 20 lat pozostawała w rękopisie. Dopiero za namową mecenasu nauki i kultury polskiej, przewodniczącego Towarzystwa Nauk Ścisłych w Paryżu, Jana Kantego Działyńskiego, T. Żebrawski zdecydował się ją wydać w związku z obchodami 400-lecia urodzin M. Kopernika. Dzieło ukazało się drukiem w 1873 r. w Krakowie nakładem Biblioteki Kórnickiej. Zgodnie z intencją autora *Bibliografia* prezentowała dorobek i osiągnięcia uczonych polskich w dziedzinie nauk ścisłych w minionych stuleciach oraz miała wspierać badania nad dziejami tych dyscyplin w Polsce (Matczuk, 1997, s. 119-138).

Dobłą okazją do przygotowania kolejnych bibliografii stał się jubileusz 50-lecia pracy twórczej pisarza, historyka i publicysty Józefa Ignacego Kraszewskiego, świętowany w Krakowie w dniach 2-8 października 1879 r. Ogromne uznanie i autorytet, jakim cieszył się jubilat w społeczeństwie

² W literaturze dostrzega się rozbieżności odnośnie daty wydania drugiej edycji *Żywota*. K. Estreicher podaje rok 1873, zaś W. Hahn wymienia datę 1875. Por. (Estreicher, 1882, s. 41 oraz Hahn, 1966, s. 230 poz. 3012). Z ustaleń autora wynika, że drugie wydania *Żywota* wyszło w 1873 r.

polskim sprawiły, że uroczystości nabrały cech patriotycznych. Stały się, jak pisano „(...) wielkim dniem narodowym” (Szczepański, 1881, s. 104), demonstracją jedności narodu i wielkości jego kultury. Uczestniczyło w nich ponad sto delegacji reprezentujących różne środowiska ze wszystkich terenów dawnej Rzeczypospolitej, emigracji oraz przedstawiciele zagranicznych (Małecki, 1979, s. 267-268; Danek, 1970, s. 225; Dybiec, 2004, s. 123).

W trakcie kilkudniowych obchodów na cześć jubilata odprawiono nabożeństwo, wystawiono przedstawienie teatralne oraz urządzono uroczystą ucztę i bal. Uczczono go wieloma tytułami honorowymi nadanymi przez uniwersytety, towarzystwa naukowe i stowarzyszenia społeczne oraz miasta. Z wielu zakątków świata napłynęły telegramy, adresy i depesze gratulacyjne. Nadano mu różnego typu odznaczenia, medale oraz uhonorowano rozmaitymi darami i upominkami, wśród których znalazły się księgi i albumy pamiątkowe (Księga pamiątkowa jubileuszu, 1881).

Obchody stały się także zachętą po podjęciu wielu ważnych inicjatyw, takich jak: utworzenie Muzeum Narodowego w Krakowie, sprowadzenie prochów Adama Mickiewicza na Wawel oraz budowy pomnika poety (Danek, 1970, s. 225).

Jedną z form uczczenia J.I. Kraszewskiego było opracowanie bibliografii jego twórczości. Pomysł jej przygotowania zrodził się w 1877 r. z inspiracji etnografa, archeologa i historyka Zygmunta Glogera, który dzięki swojemu ojcu znał J.I. Kraszewskiego już od wczesnej młodości (Kutrzeba-Pojnarowa, 1959-1960, s. 80). Doceniał znaczenie działalności twórczej jednego z największych pisarzy polskich i zarazem budziela ducha narodowego wśród Polaków, uważał, że na jubileusz autora *Starej baśni* należy przygotować kompletną jego bibliografię osobową. Zdaniem pomysłodawcy miała ona rejestrować wszelkiego typu dokumenty, druki samoistne zwarte, rozprawy z dzieł zbiorowych, artykuły z czasopism i prasy oraz korespondencję pisarza (Szczepański, 1881, s. 3). Podobną opinię wyraził Teodor Justyn Piekarski. Uznał on, iż najbardziej kompetentną osobą do realizacji tego zadania będzie, znany już wówczas bibliograf i jednocześnie przyjaciel J.I. Kraszewskiego, Karol Estreicher (Rola, 1878, s. 9), który podjął się wykonać powierzoną pracę.

Twórca *Bibliografii polskiej* miał już pewne doświadczenie w tym względzie, bowiem w 1871 r. ułożył w porządku chronologicznym jedną z pierwszych bibliografii osobowych pisarza, uwzględniającą 163 druki samoistne zwarte, i zamieścił ją w swojej publikacji *Józef Ignacy Kraszewski. Przypomnienie czterdziestolecia zasług piśmienniczych i pracy* (Kraków 1871).

Na pamiątkę jubileuszu pisarza K. Estreicher przygotował bibliografię *Pięćdziesiąt lat pracy J.I. Kraszewskiego (1830-1879). Abecadłowe i chronologiczne zestawienie pięćdziesięcioletniej działalności naukowej i literackiej Jubilata, z wymienieniem wszystkich wydań dzieł Jego i przekła-*

dów na obce języki (Kraków 1879). Zarejestrował w niej prace samoistne zwarte ogłoszone drukiem, dzieła pozostające w rękopisie oraz zapowiedzi wydawnicze. Uwzględnił dzieła w języku polskim oraz ich tłumaczenia na języki obce, niezależnie od miejsca wydania. Bibliografię wzbogaca portret J.I. Kraszewskiego, wiersz K. Estreichera na cześć jubilatą oraz przedmowy w języku niemieckim i francuskim.

W ciągu roku jubileuszowego praca była czterokrotnie wznawiana, co świadczy o jej wartości i popularności. Wydano ją także w postaci tablicy i zwoju. Poza wersją opublikowaną na zwykłym papierze, ukazały się jej egzemplarze na płótnie i lepszym gatunkowo papierze. W sumie bibliografię ogłoszono w nakładzie 438. egzemplarzy (Świerkowski, 1928, s. 47-48). Estreicher chciał jeszcze bardziej rozpropagować twórczość J.I. Kraszewskiego, powtórzył zatem ten wykaz z niewielkimi modyfikacjami w *Bibliografii polskiej* (Estreicher, 1881, s. 396-416; Dembowska, 2001, s. 94). Przygotował również nową jej wersję na 60-lecie pracy J.I. Kraszewskiego, ogłoszoną już po śmierci pisarza, poszerzoną o publikacje wydane po 1879 r. Zawiera ona także rejestr źródeł biobibliograficznych, dotyczących J.I. Kraszewskiego oraz sumaryczne zestawienie liczby dzieł pisarza z określeniem liczby tomów, arkuszy drukarskich oraz liczby zadrukowanych stron (Estreicher, 1887).

W 1879 r. wydano na cześć J.I. Kraszewskiego jeszcze trzy inne jego bibliografie osobowe, przygotowane przez bliskich przyjaciół pisarza.

Jedną z nich zestawiał działacz niepodległościowy, uczestnik rewolucji 1846 r. i Wiosny Ludów (1848), hrabia Wawrzyniec Engeström (Grot, 1948, s. 274-275). Korzystając ze wskazówek K. Estreichera, opracował spis pt. *Prace literackie Józefa Ignacego Kraszewskiego w chronologicznym porządku zebrane i przedstawione*, opublikowany pod kryptonimem W. na łamach poznańskiego czasopisma „Lech” (R. 2: 1879 nr 15, s. 114-120), a następnie przedrukowany w pracy tegoż autora zatytułowanej *Pamiętka obchodu uroczystości imienin Józefa Ignacego Kraszewskiego w Dreźnie w roku jego jubileuszowym 1879* (Poznań 1879, s. 80-96). W bibliografii uwzględnił, podobnie jak K. Estreicher, polskie edycje dzieł jubilatą, ich przekłady na języki obce, zapowiedzi wydawnicze oraz prace pozostające w rękopisach.

Autorem kolejnej bibliografii był księgarz Aleksander Nowolecki. Ułożył *Spis chronologiczny pism J.I. Kraszewskiego z lat 1829-1879* (Nowolecki, 1879, s. 1-27 [w odrębnej paginacji]). Przystępując do pracy miał ambitny plan stworzenia kompletnej bibliografii J.I. Kraszewskiego, zestawiającej oprócz książek także rozprawy z dzieł zbiorowych oraz artykuły z czasopism. Jednak z powodu braku dostępu do większości wydawnictw periodycznych nie zrealizował w pełni swego zamierzenia. Wzorem poprzedników zarejestrował jedynie druki samoistne zwarte wydane na ziemiach polskich w języku ojczystym oraz ich tłumaczenia na inne języki.

Z kolei Szczepan Bohdanowicz spisem zatytułowanym *Ein vollständiges chronologisches Verzeichniss sämtlicher Werke, auch der noch ungedruckten von J.I. Kraszewski* (Bohdanowicz, 1879, s. 137-160) rozpropagował na terenie Niemiec wszystkie wydane i znajdujące się w rękopisie prace polskiego powieściopisarza.

Oprócz bibliografii osobowych podmiotowych powstało również zestawienie przedmiotowe, tj. *Bibliografia obchodu uroczystości jubileuszowych J.I. Kraszewskiego*, przygotowane przez kustosa Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie oraz Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, wytrawnego bibliografa Władysława Wisłockiego (Wisłocki, 1881, s. 282-320). Spis odnotowuje 521 pozycji, dotyczących pisarza i jego jubileuszu bez względu na ich miejsce wydania, narodowość autora, język publikacji oraz formę wydawniczą i piśmienniczą, opublikowanych głównie w 1879 r. Uwzględniono również pojedyncze publikacje z lat wcześniejszych (1876-1878) i późniejszych (1880-1881). Dzięki tak szerokim kryteriom doboru materiału bibliografia pokazuje olbrzymie zainteresowanie osobą jubilata i samym jubileuszem na ziemiach polskich oraz w wielu krajach europejskich i w Stanach Zjednoczonych (Znajomski, 2014, s. 101).

Asumpt do opracowania kolejnej bibliografii dała pięćdziesiąta rocznica wybuchu powstania listopadowego. W 1880 r. zawiązał się we Lwowie pod przewodnictwem Alfreda Młockiego komitet do spraw organizacji obchodów tej rocznicy. Na jednym z pierwszych posiedzeń komitetu postanowiono upamiętnić pierwszy w okresie niewoli zryw niepodległościowy Polaków wydaniem bibliografii i zbioru pamiątek do dziejów powstania listopadowego (Wstęp, 1882, s. I-II).

Opracowaniem bibliografii zajął się jeden z członków komitetu, historyk dziejów Polski czasów nowożytnych, profesor Uniwersytetu Lwowskiego i jednocześnie kustosz Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, Aleksander Hirschberg (Lewicki, 1960-1961, s. 527-528; Wolszczanowa, 1972, s. 332). Pracując w lwowskim środowisku naukowym, w którym bibliografię otaczano szczególną estymą, gdzie Ludwik Finkel razem z kolegami pracował nad *Bibliografią historii polskiej*, miał bez wątpienia pełną świadomość wagi i znaczenia bibliografii w badaniach naukowych, a zwłaszcza w zakresie studiów historycznych. Korzystając z nadarzającej się okazji, przygotował wspólnie ze studentami historii Uniwersytetu Lwowskiego *Bibliografię powstania narodu polskiego z r. 1830-1831*. Ukazała się ona w pracy *Zbiór pamiątek do historii powstania polskiego z roku 1830-1831* (Lwów 1882, s. 559-693) oraz w postaci oddzielnej odbitki (Lwów 1882).

Bibliografia obejmuje piśmiennictwo, dotyczące całokształtu dziejów Królestwa Polskiego i innych ziem znajdujących się pod panowaniem rosyjskim od 1815 r. do upadku powstania listopadowego w 1831 r. Spis ma nieograniczony zasięg autorski, terytorialny i językowy. Uwzględnia rozmaite formy wydawnicze i piśmiennicze (druki samoistne zwarte, rozprawy

z dzieł zbiorowych, artykuły z czasopism i dzienników, kalendarze, listy i pamiętniki). Rejestruje prace drukowane i rękopiśmienne, stanowiące źródła i opracowania, które ukazały się w latach 1815-1881.

Bibliografia powstała w celu wspierania badań naukowych nad dziejami powstania listopadowego, które miały doprowadzić do przygotowania monografii tego wydarzenia (Hirschberg, 1882, s. III). Można sądzić, że funkcję tę spełniła, bowiem u schyłku XIX stulecia nastąpiło znaczne ożywienie badań nad powstaniem, zaczęto ogłaszać materiały źródłowe, a z czasem zaczęły stopniowo powstawać kolejne syntezy powstania listopadowego (Dutkiewicz, 1967, s. 211-224). Po dzień dzisiejszy jest ona jedyną samodzielną i zarazem najobszerniejszą bibliografią powstania listopadowego, stanowiącą ciągle wartościowe źródło informacji dla badaczy dziejów Polski XIX w., a szczególnie dla historyków historiografii.

We wrześniu 1883 r. miały miejsce w Krakowie główne obchody dwusetnej rocznicy odsieczy wiedeńskiej. Uroczystości zorganizowane z inspiracji młodzieży, zrzeszonej w Polskim Akademickim Stowarzyszeniu „Ognisko”, mającym siedzibę w Wiedniu ([Nowolecki], 1883, s. 21-22), przybrały charakter patriotyczno-ludowy. W obchodach brały udział różne warstwy społeczne, w tym wielotysięczne delegacje chłopskie. Uczestniczyli oni w nabożeństwach, pochodach w strojach z XVII w., otwarciu Muzeum Narodowego i wystawy pamiątek po Janie III Sobieskim, odsłonięciu tablicy pamiątkowej w kościele Mariackim oraz pomnika króla w Ogrodzie Strzeleckim w Krakowie. Brali także udział w wydanym z tej okazji balu w Sukiennicach, słuchając przy tym dźwięków poloneza ([Nowolecki], 1883, s. 21-35; Galos, 1980, s. 434-439; Małecki, 1979, s. 268-269).

Jubileusz odsieczy wiedeńskiej stał się bezpośrednią przyczyną do opublikowania zestawienia, zatytułowanego *Sobieszciana. Bibliografia jubileuszowego obchodu dwóchsetnej rocznicy potrzeby wiedeńskiej z r. 1683* (Lwów 1884), autorstwa W. Wisłockiego. Bibliografia powstała w celu upamiętnienia i zarchiwizowania piśmiennictwa wydanego z okazji tego doniosłego wydarzenia patriotycznego. Rejestruje publikacje przygotowane na obchody i ich dotyczące, które ukazały się w latach 1881-1883. Uwzględnia rozmaite formy wydawnicze i piśmiennicze oraz różne typy dokumentów (książki, rozprawy z dzieł zbiorowych, artykuły z czasopism i dzienników, druki ulotne, sprawozdania, wiersze, powieści, dramaty, mowy, programy imprez okolicznościowych, nuty, fotografie, obrazy, ryciny, medale). Odnotowuje prace drukowane i rękopiśmienne. Nie ogranicza przy tym zasięgu autorskiego, terytorialnego i językowego. W sumie spis liczy 1 472 pozycje.

Lata 90. XIX stulecia przyniosły kilka kolejnych wydarzeń patriotycznych, które stały się inspiracją do dalszej twórczości bibliograficznej.

W 1890 r. odbyły się w Krakowie uroczystości związane z pogrzebem A. Mickiewicza na Wawelu. Przybrały one charakter wielkiej manifestacji kultury polskiej i polskości. Oprócz przedstawicieli najwyższych władz kra-

jowych, miejskich, uniwersyteckich i duchowieństwa, uczestniczyły w nich wielotysięczne delegacje ze wszystkich ziem polskich, reprezentujące różne grupy i warstwy społeczne łącznie z licznie zgromadzonym ludem polskim. Żegnali oni Wieszcza, wzięli udział w uroczystym orszaku i nabożeństwie, słuchali okolicznościowych przemówień, dźwięków dzwonów oraz składali wieńce (Złożenie zwłok Adama Mickiewicza, 1890; Świątecka, 1956, s. 50-59; Buszko, 1996, s. 38-39).

Sporządzenie prochów A. Mickiewicza do kraju odbiło się szerokim echem w wielu publikacjach polskich i zagranicznych. W celu ich upamiętnienia powstały dwie bibliografie.

Pierwszą z nich opracował księgarz, antykwariusz i bibliograf Maurycy Stankiewicz. Interesował się życiem i twórczością A. Mickiewicza, stąd już w latach 80. XIX stulecia zajął się bibliografią mickiewiczowską. Z okazji trzydziestej rocznicy śmierci poety ogłosił *Zestawienie bibliograficzno-porównawcze utworów Adama Mickiewicza, drukowanych w czternastu zbiorowych wydawnictwach Pism jego* (Kraków 1885). W tym też roku za namową przyjaciela Władysława Bełzy zaczął pracować nad bieżącą *Bibliografią o Adamie Mickiewiczu* (Jaworska, 1972, s. 849-850; Gruca, 2003-2004, s. 197-198). Publikował ją systematycznie w postaci rocznych zestawień (1886-1889) na łamach wydawanego we Lwowie „Pamiętnika Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” (1887-1890).

Z okazji pogrzebu poety M. Stankiewicz ułożył *Bibliografię uroczystości złożenia na Wawelu zwłok Adama Mickiewicza dnia 4 lipca 1890 roku* (Stankiewicz, 1890, s. 137-143). W doborze materiału uwzględnił prace dotyczące A. Mickiewicza wydane w 1890 r. Zarejestrował druki samoistne zwarte oraz artykuły z czasopism i dzienników polskich, jak też obcych. Zestawił dokumenty piśmiennicze i nuty.

Natomiast Albert Zipper, członek Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza we Lwowie, przygotował zestawienie *Do bibliografii Mickiewiczowskiej*, opublikowane w trzech częściach na łamach „Przewodnika Naukowego i Literackiego” (Zr, 1890, s. 658-664, 856-859, 952-954). Spis jest bibliografią osobową przedmiotową. Rejestruje prace dotyczące poety, jego twórczości oraz uroczystości pogrzebowych. Chcąc podkreślić narodowy charakter tych ostatnich oraz zasługi A. Mickiewicza na polu działalności niepodległościowej, autor uwzględnił przede wszystkim publikacje polskie, ogłoszone w 1890 r. Odnosił druki samoistne zwarte, wydane nawet w postaci drobnych broszur i druków ulotnych oraz artykuły z czasopism i dzienników.

W roku 1891 świętowano setną rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 maja. Wprawdzie uroczystości nie przybrały tak dużych rozmiarów, jak jubileusz J.I. Kraszewskiego, czy uroczystości mickiewiczowskie (Bartoszewicz, 1891, s. 77-297; Buszko, 1996, s. 39), to jednak rocznica ogłoszenia jednej z pierwszych w dziejach świata ustawy zasadniczej doczekała się pokłosa w postaci dwóch niewielkich zestawień bibliograficznych.

Jedno z nich ogłoszone pt. *Bibliografia*, przygotował autor ukrywający się pod kryptonimem K.L. (K.L., 1891, s. 184-187). Spis rejestruje publikacje dotyczące Konstytucji wydane w latach 1791-1890, opublikowane w Polsce i poza jej granicami w wielu językach. Uwzględniono różne formy wydawnicze i piśmiennicze. Opisano książki, broszury, czasopisma, wiersze, pieśni oraz mowy wypowiedziane przy okazji obchodów pierwszej rocznicy uchwalenia Konstytucji.

Natomiast drugie zestawienie, zatytułowane *Bibliografia wydawnictw dotyczących Konstytucji 3 maja*, ogłoszone anonimowo, ukazało się w „Dodatku Literackim” do „Kurierza Lwowskiego” (Bibliografia wydawnictw dotyczących Konstytucji 3 maja, 1891, s. III-IV). Utrwalono w nim publikacje polskie odnoszące się do Konstytucji 3 maja, wydane w 1891 r. Bibliografia ma formę katalogu księgarskiego. W skróconych opisach poszczególnych pozycji widnieje ich cena oraz koszt wysyłki.

Do nowego wzniecenia uczuć patriotycznych Polaków przyczyniło się odsłonięcie pomnika A. Mickiewicza na Rynku w Krakowie. Dwudniowe uroczystości zorganizowane 28 i 29 czerwca 1898 r. zgromadziły, oprócz syna i córki poety, liczne delegacje ze wszystkich ziem polskich oraz z Czech. Przybyli uczestnicy wzięli udział w odsłonięciu pomnika oraz w specjalnie urządzonym z tej okazji patriotycznym pochodzie na Wawel. Uroczystość zbiegła się w czasie z jubileuszem setnej rocznicy urodzin A. Mickiewicza, obchodzonym w tymże 1898 r. (Leśnodorska, Mleczkówna, 1956, s. 145-153; Małecki, 1979, s. 269; Buszko, 1996, s. 39).

Wydarzenia te stały się zachętą do przygotowania dwóch kolejnych bibliografii A. Mickiewicza.

Wisłocki opracował zestawienie *Mickiewicziana z pierwszej połowy roku jubileuszowego w zestawieniu bibliograficznym*, opublikowane pod kryptonimem na łamach krakowskiego „Czasu” (Dr. W.W., 1898, s. 2-4). Wyszło ono także w postaci odrębnej odbitki (1898). Natomiast Konstanty Wojciechowski, historyk literatury polskiej, związany z lwowskim środowiskiem naukowym, ogłosił *Bibliografię o Adamie Mickiewiczu za rok 1891-1897*, zamieszczoną w specjalnym tomie „Pamiętnika Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza”, wydanym z okazji setnej rocznicy urodzin poety (Wojciechowski, 1898, s. 561-602).

Obydwa spisy są bibliografiami osobowymi podmiotowo-przedmiotowymi. W każdej z nich najpierw wykazano dzieła A. Mickiewicza, a następnie zestawiono publikacje dotyczące jego osoby i twórczości. Obaj autorzy zarejestrowali polskie i obce druki zwarte, odbitki, nadbitki oraz artykuły z czasopism i prasy codziennej. Ponadto K. Wojciechowski włączył do bibliografii listy, prześłówki oraz tłumaczenia utworów A. Mickiewicza na języki obce, a W. Wisłocki uwzględnił oprócz publikacji także prace znajdujące się w druku.

Sprzyjającą okolicznością do opracowania następnych bibliografii były obchody pięćsetlecia odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego przez króla

Władysława Jagiełłę, urządzone w Krakowie w czerwcu 1900 r. Przyjmuje się, że było to pierwsze w dziejach narodu święto nauki polskiej (Ziejka, 2003, s. 6). W jubileuszu uczestniczyli, oprócz delegacji uczonych z wielu uczelni europejskich, liczni przedstawiciele z różnych zakątków ziem polskich, reprezentujący nie tylko ludzi nauki, ale też inne warstwy i grupy społeczne. Brali oni udział w uroczystych nabożeństwach i pochodach z udziałem orkiestry, grającej melodie patriotyczne oraz banderii krakusów w strojach krakowskich. Obchody były połączone ze złożeniem hołdu Uniwersytetowi na krakowskim Rynku przez korporacje miejskie, nadaniem licznemu gronu wybitnych osobistości życia naukowego i kulturalnego doktoratów honorowych, odsłonięciem pomnika M. Kopernika na dziedzińcu Collegium Mauis oraz uczestnictwem w raucie (Księga pamiątkowa pięćsetletniego jubileuszu, 1901).

Trwałą pamiątką tych uroczystości są trzy bibliografie, dokumentujące publikacje poświęcone Uniwersytetowi Jagiellońskiemu. Najważniejszą z nich przygotował historyk literatury i bibliograf Wiktor Hahn (Suchodolski, 1960-1961, s. 235-236; Starnawski, 1972, s. 310-311). Spod jego pióra wyszła *Bibliografia jubileuszu Uniwersytetu Jagiellońskiego* ogłoszona w czasopiśmie „Muzeum” (Hahn, 1901a, s. 460-474, 611-626, 713-726) oraz jako odbitka (Lwów 1901). Cechuje ją wysoki stopień kompletności zgromadzonego materiału, co potwierdzają słowa autora, który stwierdził, „(...) że ważniejszych opuszczeń w zestawieniu prawdopodobnie nie ma” (Hahn, 1901a, s. 460). W bibliografii zarejestrował prace dotyczące jubileuszu Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz wszelkie inne wydawnictwa ogłoszone na pamiątkę tego wydarzenia, wydane w latach 1893-1901 na ziemiach polskich i poza ich granicami bez względu na język publikacji i narodowość autora. Uwzględnił druki samoistne zwarte, rozprawy z dzieł zbiorowych oraz artykuły z czasopism i dzienników. Odnotował także pojedyncze tomy i numery wydawnictw ciągłych, które w całości poświęcono obchodom rocznicowym. Spisem objął prace naukowe, popularnonaukowe i popularne. Zestawił recenzje, tłumaczenia i wiersze. Nie wprowadził przy tym żadnych ograniczeń pod względem zasięgu autorskiego, terytorialnego i językowego.

W sumie bibliografia liczy 294 pozycje. W rzeczywistości jest ich o wiele więcej, bowiem rozprawy z dzieł zbiorowych nie są objęte ciągłą numeracją, lecz mają oddzielne liczbowanie w obrębie poszczególnych prac zbiorowych.

Dwa pozostałe zestawienia, wydane anonimowo, są w zasadzie niewielkimi objętościowo materiałami do bibliografii (*Bibliografia ważniejszych dzieł*, 1900, s. 4; *Bibliografia wydawnictw dotyczących Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 1900, s. 183-184). Rejestrują one tylko wybrane ważniejsze publikacje o jubileuszu Wszechnicy Jagiellońskiej.

Z okazji jubileuszu krakowskiej „Almae Matris” ukazało się również pionierskie dzieło W. Wisłockiego zatytułowane *Incunabula typographica*

Bibliothecae Universitatis Jagiellonicae Cracoviensis... (Kraków 1900). Zawiera ono opisy 2400 inkunabułów, druków ksylograficznych i chalkograficznych wraz z obfitym materiałem ilustracyjnym oraz informacjami o właścicielach i ofiarodawcach książek (Znajomski, 2014, s. 94)³.

Spośród kilku wydarzeń patriotycznych świętowanych na początku XX w. bibliografią uczczono jedynie przypadający w 1909 r. jubileusz setnej rocznicy urodzin Juliusza Słowackiego. Sprawą przygotowania uroczystości jubileuszowych zajęli się uczeni zrzeszeni w Towarzystwie Literackim im. A. Mickiewicza we Lwowie, a spośród nich czołową rolę odegrał wiceprezes Towarzystwa W. Hahn. Jako inicjator obchodów opracował plan całego wydarzenia, przyczynił się do powołania Komitetu Obchodu Setnej Rocznicy Urodzin Słowackiego we Lwowie, którego został sekretarzem oraz szeregu komitetów prowincjonalnych. Uroczystości ku czci poety zainaugurowano już w 1908 r. i trwały one do schyłku r. 1909. Jubileusz uczczono na ziemiach całej Polski, ale główne obchody urządzone we Lwowie. Ich kulminacja nastąpiła od 29 do 31 października 1909 r. W tym czasie odbył się zjazd historyczno-literacki, poświęcony badaniom nad twórczością J. Słowackiego, zorganizowano uroczyste nabożeństwo oraz pochód ulicami Lwowa z udziałem szerokich rzesz społecznych, w tym weteranów powstania styczniowego oraz orkiestry, grającej pieśni narodowe. W trakcie uroczystości złożono hołd J. Słowackiemu, położono kamień węgielny pod pomnik poety, zorganizowano przedstawienie w teatrze miejskim, otwarto wystawę pamiątek po J. Słowackim w Ossolineum oraz urządzone raut (Hahn, 1911).

Wśród wielu wydawnictw pamiątkowych ogłoszonych z okazji jubileuszu znalazła się bibliografia osobowa J. Słowackiego, zestawiona przez W. Hahna. Zajmował się on naukowo studiami nad życiem i twórczością J. Słowackiego i pasjonował się jednocześnie bibliografią, którą traktował jako niezastąpione źródło informacji w procesie naukowym. Dlatego też już u progu XX w. zajął się tworzeniem bibliografii osobowych poety. Dobrym momentem do ich zapoczątkowania stała się pięćdziesiąta rocznicę śmierci J. Słowackiego, przypadająca w 1899 r. Choć na ziemiach polskich nie zorganizowano specjalnych obchodów tej rocznicy, to jednak ukazało się wiele publikacji poświęconych autorowi *Kordiana*, które zgromadził W. Hahn w zestawieniu zatytułowanym *Bibliografia o Juliuszu Słowackim za rok 1899* (Hahn, 1901b, s. 3-38). Zachęcony pochlebnyymi opiniami (Chrzanowski, 1901, s. 341-342; Gubrynowicz, 1902, s. 494), kontynuował rozpoczętą pracę w następnych latach, ogłaszając cyklicznie *Przegląd najnowszych prac o J. Słowackim* (za lata 1901-1915), drukowany na łamach „Pamiętnika Literackiego” (1903-1914/1915).

³ W artykule omyłkowo podano informację, że praca powstała z okazji 400-lecia Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

By uczcić pamięć poety w roku jubileuszowym, W. Hahn opracował wspomnianą bibliografię osobową, ogłoszoną pt. *Bibliografia o Juliuszu Słowackim za rok 1909* nakładem Komitetu Obchodu Setnej Rocznicy Urodzin Juliusza Słowackiego we Lwowie. Pierwszą jej próbkę okrojoną do zestawu wydawnictw zwartych autor opublikował w 1909 r. w „Pamiętniku Literackim” (Hahn, 1909, s. 417-427). Pełną wersję zamierzał ogłosić w 1910 r., jednak z powodu zaangażowania w prace nad edycją innych wydawnictw rocznicowych oraz w związku z wybuchem I wojny światowej opublikował ją w dopiero 1916 r.

Zestawienie jest bibliografią osobową podmiotowo-przedmiotową J. Słowackiego. Rejestruje dzieła poety oraz piśmiennictwo dotyczące jego osoby i twórczości opublikowane w 1909 r. W doborze materiału W. Hahn dążył do kompletności. Nie wprowadził żadnych ograniczeń pod względem zasięgu autorskiego, terytorialnego i językowego. Uwzględnił szeroką gamę różnego rodzaju form wydawniczych, piśmienniczych oraz typów dokumentów. Oprócz druków samoistnych zwartych, zarejestrował rozprawy z dzieł zbiorowych, artykuły z czasopism, dzienników i kalendarzy oraz fragmenty bibliograficzne. Odnotował listy, tłumaczenia i recenzje. Opisał druki ulotne (afisze, programy, zaproszenia, bilety wstępu), nuty oraz dokumenty ikonograficzne (albumy, portrety, rysunki, fotografie, pocztówki, nalepki, medale, rzeźby, pomniki). Łącznie zestawiał 5 030 pozycji.

Wydawnictwo zostało bardzo pochlebnie przyjęte przez kompetentnych krytyków. Stanisław Łempicki, chwalać funkcjonalność bibliografii stwierdził, iż „(...) świetne poddziały i grupy w każdym dziale, trafnie i ze znajomością rzeczy dobrane tytuły i podtytuły tychże, treściwe hasła i nazwy poszczególnych pozycji lub grup pozycji, wprowadzone jako znakomita nowość, łatwe i naturalne skróty, wreszcie bogate indeksy do książki – zapewniają dziełu temu zupełne powodzenie, gwarantując jego jasność, przejrzystość i poręczność” (Łempicki, 1916, s. 4). Z kolei Stefan Vrtel-Wierczyński przyznał wręcz, że „(...) praca Dr. Hahna, sumienna, ścisła i metodyczna służyć może za wzór podobnych opracowań bibliograficznych” (S.V., 1917, s. 99).

Do 1918 r. nie wszystkie planowane przedsięwzięcia bibliograficzne udało się zrealizować. Nie doszła do skutku bibliografia powstania styczniowego, przygotowana przez Janusza Gąsiorowskiego, późniejszego generała i zarazem bibliografa, na przypadającą w 1913 r. pięćdziesiątą rocznicę wybuchu powstania. Jej wydaniu przeszkodziła I wojna światowa (Mączuk, 2017, s. 99). Dzieło zatytułowane *Bibliografia druków do powstania styczniowego 1863-1865* ukazało się w Warszawie w 1923 r., w sześćdziesiątą rocznicę tego czynu zbrojnego, obchodzoną już w Polsce niepodległej.

W podsumowaniu trzeba powiedzieć, że uroczystości patriotyczne organizowane na ziemiach polskich w czasie zaborów przyczyniły się do rozwoju bibliografii osobowych i zagadnieniowych przede wszystkim z zakresu historii. Ich tworzeniem zajmowali się najwybitniejsi polscy bibliografowie

z K. Estreicherem, W. Wisłockim i W. Hahnem na czele. Mieli oni pełną świadomość roli i znaczenia bibliografii, nie tylko w badaniach naukowych, ale też w podtrzymywaniu i krzewieniu polskości w latach zaborów. Wykorzystywali sprzyjające uwarunkowania społeczno-polityczne, ogłaszali prace w głównej mierze na terenie autonomicznej Galicji. Głównym ośrodkiem stał się Kraków, nazwany przez Stanisława Estreichera „(...) jednym z najważniejszych w Polsce, a może nawet najważniejszym ogniskiem, w którym pielęgnuje się wiedzę o przeszłości polskiej i kult starych obyczajów, jako najsprawniejsze narzędzia dla podtrzymywania ducha polskiego i dla przetrwania ciężkich chwil niewoli” (Estreicher, 1931, s. 25).

Bibliografia

- Bartoszewicz, T. (wyd.). (1891). *Księga pamiątkowa setnej rocznicy ustanowienia Konstytucji 3 Maja*. T. 2. Kraków: K. Bartoszewicz.
- Bender, R. (1983). Polkowski Ignacy. W: W. Konopczyński (red.), *Polski Słownik Biograficzny*. T. 27 (s. 322-324). Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- (Bibliografia wydawnictw dotyczących Konstytucji 3 maja, 1891). Bibliografia wydawnictw dotyczących Konstytucji 3 maja. *Kurier Lwowski*, 9(131), *Dodatek Literacki*, (19), III-IV.
- (Bibliografia ważniejszych dzieł, 1900). Bibliografia ważniejszych dzieł dotyczących jubileuszu uniwersyteckiego lub Uniwersytetowi poświęconych. *Nowa Reforma*, 19(129 numer jubileuszowy), 4.
- (Bibliografia wydawnictw dotyczących Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1900). Bibliografia wydawnictw dotyczących Uniwersytetu Jagiellońskiego lub Uniwersytetowi poświęconych. *Tydzień. Dodatek literacki do Kuriera Lwowskiego*, 8(23), 183-184.
- Bohdanowicz, S. (1879). Ein vollständiges chronologisches Verzeichniss sämtlicher Werke auch der noch ungedruckten von J.I. Kraszewski. W: S. Bohdanowicz, *J.I. Kraszewski in seinem Wirken und seinen Werken. Eine biographisch-kritische Skizze* (s. 137-160). Leipzig: Wilhelm Friedrich.
- Buszko, J. (1996). Uroczystości patriotyczne na Wawelu w latach Rzeczypospolitej Krakowskiej i w dobie autonomii galicyjskiej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F*, 51, 31-41.
- Chrzanowski, I. (1901). [Rec.] Hahn W., Bibliografia o Juliuszu Słowackim za rok 1899. *Książka*, 1(9), 341-342.
- Danek, W. (1970). Kraszewski Józef Ignacy. W: W. Konopczyński (red.), *Polski Słownik Biograficzny*. T. 15 (s. 221-229). Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- Dembowska, M. (2001). *Metoda bibliografii polskiej Karola Estreichera*. (Wyd. 3 uzup.). Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Dr. W.W. [Wisłocki, W.]. (1898). Mickiewicziana z pierwszej połowy roku jubileuszowego w zestawieniu bibliograficznym. *Czas*, 51(144), 2-4.

- Dutkiewicz, J. (1967). Historiografia powstania listopadowego. W: *Wiek XIX. Prace ofiarowane Stefanowi Kieniewiczowi w 60 rocznicę urodzin* (s. 211-224). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Dybiec, J. (2004). *Nie tylko szabłą. Nauka i kultura polska w walce o utrzymanie tożsamości narodowej 1795-1918*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Estreicher, K. (1881). *Bibliografia polska XIX. stulecia*. T. 6. *Dopełnienia (A-O)*. Kraków: Akademia Umiejętności.
- Estreicher, K. (1882). *Bibliografia polska XIX. stulecia*. T. 7. *Dopełnienia (P-Ż)*. Kraków: Akademia Umiejętności.
- Estreicher, K. (1887). *Sześćdziesiąt lat pracy J.I. Kraszewskiego (1828-1887). Abecadłowe i chronologiczne zestawienie działalności naukowej i literackiej, z wymienieniem wszystkich wydań dzieł Jego i przekładów na obce języki*. Kraków: J.K. Żupański, K.J. Heumann.
- Estreicher, S. (1931). *Znaczenie Krakowa dla życia narodowego polskiego w ciągu XIX wieku. Odczyt wypowiedziany w „Klubie Społecznym” w dniu 21 października 1931 roku* Kraków: [B. w.]
- Feldmanowski, H. (1873). Książd Ignacy Polkowski, jako promotor jubileuszu kopernikowego. *Tygodnik Ilustrowany*, 11(271), s. 1-2.
- Galos, A. (1980). Obchody rocznicy wiekańskiej w XIX wieku. *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*, 35(2), 433-439.
- Galos, A. (1981). Z zagadnień roli rocznic historycznych w Polsce w XIX w. (Pierwszy obchód rocznicy trzeciomajowej na tle rocznic XIX w.). *Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia*, 36, s. 137-153.
- Gramatowski W. (1972). Polkowski Ignacy. W: I. Treichel (red.), *Słownik pracowników książki polskiej* (s. 696-697). Warszawa-Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Grot, Z. (1948). Engeström Benzelstier-na Wawrzyniec. W: W. Konopczyński (red.), *Polski Słownik Biograficzny*. T. 6 (s. 274-275). Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- Gruca, A. (2003-2004). Stankiewicz Maurycy Michał. W: W. Konopczyński (red.), *Polski Słownik Biograficzny*. T. 42 (s. 197-198). Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- Gubrynowicz, B. (1902). [Rec.] Hahn W., Bibliografia o Juliuszu Słowackim za rok 1899. *Pamiętnik Literacki*, 1(3), 494.
- Hahn, W. (1901a). Bibliografia jubileuszu Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Muzeum*, 17, 460-474, 611- 626, 713-726.
- Hahn, W. (1901b). Bibliografia o Juliuszu Słowackim za rok 1899. *Pamiętnik Naukowy i Literacki*, 29, 3-38.
- Hahn, W. (1909). Bibliografia o Juliuszu Słowackim za r. 1909. *Pamiętnik Literacki*, 8, 417-427.
- Hahn, W. (1911). *Rok Słowackiego. Księga pamiątkowa obchodów urządzonych ku czci poety w roku 1909*. Lwów: Komitet Obchodu Setnej Rocznicy Urodzin Juliusza Słowackiego we Lwowie.
- Hahn, W. (1966). *Bibliografia bibliografii polskich do 1950 roku*. (Wyd. 3). Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- Hirschberg, A. (1882). *Bibliografia powstania narodu polskiego z r. 1830-1831*. Lwów: T. Rayski.

- Jaworska, J. (1972). Stankiewicz Maurycy Michał. W: I. Treichel (red.), *Słownik pracowników książki polskiej* (s. 849-850). Warszawa-Lódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- K.L. (1891). Bibliografia [Konstytucji 3 maja]. W: *Trzeci maj. Ku uczczeniu setnej rocznicy Konstytucji Trzeciego Maja 1791-1891* (s. 184-187). Poznań: Towarzystwo „Staszyc”.
- (Księga pamiątkowa jubileuszu, 1881). *Księga pamiątkowa jubileuszu J.I. Kraszewskiego 1879 roku*. Kraków: Nakł. Komitetu Wydawniczego.
- (Księga pamiątkowa pięćsetletniego jubileuszu, 1901). *Księga pamiątkowa pięćsetletniego jubileuszu odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400-1900*. Kraków: [B. w.].
- Kutrzeba-Pojnarowa, A. (1959-1960). Głoger Zygmunt. W: W. Konopczyński (red.), *Polski Słownik Biograficzny*. T. 8 (s. 80-81). Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- Leśnodorska, A., Mleczkówna Z. (1956). Pomnik Adama Mickiewicza w Krakowie. W: D. Rederowa (red.) *Kraków Mickiewiczowi* (s. 89-177). Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Lewicki, K. (1960-1961). Hirschberg Aleksander. W: W. Konopczyński (red.), *Polski Słownik Biograficzny*. T. 9 (s. 527-528). Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- Łempicki, S. (1916). *Jubileuszowa bibliografia o Słowackim* [Rec.] Hahn W., Bibliografia o Juliuszu Słowackim za rok 1909. *Kurier Lwowski*, 34(519), 4.
- Małecki, J.M. (1979). W dobie autonomii galicyjskiej (1866-1918). W: J. Bieniarzówna, J.M. Małecki: *Kraków w latach 1796-1918* (s. 225-394). Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Matczuk, A. (1997). Teofil Żebrawski (1800-1887) jako bibliograf. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, 42(3-4), 119-138.
- Matczuk, A. (2017). Generał i bibliograf. Janusz Gąsiorowski (1889-1949). *Przegląd Historyczno-Wojskowy*, 19(1), 89-109.
- Nowolecki, A. (1879). Spis chronologiczny pism J.I. Kraszewskiego z lat 1829-1879. W: W. Sabowski, A. Nowolecki, *Pół wieku pracy. Rys życia i zasług J.I. Kraszewskiego z powodu pięćdziesiątej rocznicy Jego działalności skreślony*. (Wyd. 2 popr., s. 1-27 [w odrębnej paginacji]). Kraków: L. Bajer.
- [Nowolecki, A.]. (1883). *Uroczystości ku uczczeniu pamięci Jana III w dzielnicach polskich i za granicą. Na pamiątkę 200-letniej rocznicy odsieczy Wiednia 1683 r.* Kraków: L. Bajer.
- [Polkowski, I.]. (1870). *Słów kilka w sprawie uczczenia Mikołaja Kopernika*. Poznań: Nakł. autora.
- Polkowski, I. (1873a). *Czterowiekowy jubileusz urodzin Mikołaja Kopernika w Toruniu dnia 19. lutego 1873 roku*. [Toruń]: Nakł. Komitet Kopernikowski.
- Polkowski, I. (1873b). Bibliografia Kopernika. W: I. Polkowski, *Żywoć Mikołaja Kopernika* (s. 347-363). Gniezno: J.B. Lange.
- Rola, T.J. [Piekarski, T.J.]. (1878). *Józef Ignacy Kraszewski. Z powodu pięćdziesięciolecia pracy i zasług jego dla społeczeństwa*. Warszawa: [B. w.].
- S.V. [Vrtel-Wierczyński, S.] (1917). [Rec.] Hahn W., Bibliografia o Juliuszu Słowackim za rok 1909. *Rok Polski*, 2(5/6), 126-127.

- Stankiewicz, M. (1890). Bibliografia uroczystości złożenia na Wawelu zwłok Adama Mickiewicza dnia 4 lipca 1890 roku. W: *Złożenie zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu dnia 4go lipca 1890 roku. Książka pamiątkowa z 22 ilustracjami* (s. 137-143). Kraków: Drukarnia Związkowa.
- Starnawski, J. (1972). Hanh Wiktor. W: I. Treichel (red.), *Słownik pracowników książki polskiej* (s. 310-311). Warszawa-Lódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Suchodolski, W. (1960-1961). Hahn Wiktor. W: W. Konopczyński (red.), *Polski Słownik Biograficzny*. T. 9 (s. 235-236). Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- Szczepański, A. (1881). Rok jubileuszowy. W: *Księga pamiątkowa jubileuszu J.I. Kraszewskiego 1879 roku*. (s. 1-105). Kraków: Nakł. Komitetu Wydawniczego.
- Świątecka, M. (1956). Sprowadzenie zwłok Adama Mickiewicza do kraju W: D. Rederowa (red.) *Kraków Mickiewiczowi* (s. 25-87). Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Świerkowski, K. (1928). *Karol Estreicher. Bibliografia prac jego i literatury o nim*. Warszawa: Koło Warszawskie Związku Bibliotekarzy Polskich.
- Wisłocki, W. (1881). Bibliografia obchodu uroczystości jubileuszowych J.I. Kraszewskiego. W: *Księga pamiątkowa jubileuszu J.I. Kraszewskiego 1879 roku*. (s. 282-320). Kraków: Nakł. Komitetu Wydawniczego.
- Wojciechowski, K. (1898). Bibliografia o Adamie Mickiewiczu za rok 1891-1897. *Pamiętnik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza*, 6, 561-602.
- Wolszczanowa, H. (1972). Hirschberg Aleksander. W: I. Treichel (red.), *Słownik pracowników książki polskiej* (s. 332). Warszawa-Lódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- ([Wstęp], 1882). W: *Zbiór pamiątek do historii powstania polskiego z roku 1830-1831* (s. I-II). Lwów: Nakł. dra Tomasza Rayskiego.
- Ziejka, F. (2003). Poloniae merenti. W: S. Szczur (red.), *Poloniae merenti. Księga pamiątkowa jubileuszu sześćsetlecia odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400-2000* (s. 5-8). Kraków: Ośrodek Informacji i Promocji Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Ziółek, J. (1991). *Konstytucja 3 maja. Kościelno-religijne tradycje święta*. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL.
- (Złożenie zwłok Adama Mickiewicza, 1890). *Złożenie zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu dnia 4go lipca 1890 roku. Książka pamiątkowa z 22 ilustracjami*. Kraków: Drukarnia Związkowa.
- Znajomski, A. (2014). Władysław Wisłocki jako bibliograf. W: A. Ruta, E. Wójcik (red.), *Kraków – Lwów. Biblioteki XIX-XX wieku* (s. 91-107). Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Zr. [Zipper, A.]. (1890). Do bibliografii Mickiewiczowskiej. *Przewodnik Naukowy i Literacki*, 18, 658-664, 856-859, 952-954.
- Żurawski vel Grajewski, R. (1991). Obchody rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 maja w czasie powstania listopadowego w świetle prasy powstańczej. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica*, 41, 103-130.

Artur Znajomski

The bibliographical aftermath of the patriotic ceremonies organized on the Polish lands during the Partition of Poland

Abstract

The various patriotic ceremonies, which have been organized during the annexation period on the Polish lands, with a view to waking up and supporting the national consciousness and identity amongst Poles, contributed to the development of the personal bibliography and the bibliography in the field of history. The ceremonies were initiated in celebration of: the important anniversary of the significant events in the Polish history, the successes of Polish Arms, the jubilees associated with life and work of the eminent Polish writers, poets and in the context of the funerals of the noble Poles.

The collection of these bibliographies has been compiled by the most eminent Polish bibliographers, including Karol Estreicher, Władysław Wisłocki and Wiktor Hahn. They published their works as a rule in the area of the autonomous Galicia making use of the political and social climate. In this respect Kraków became a leading growth centre.

Key words: the patriotic ceremonies, the bibliography, the Polish lands during the Partition of Poland (1795-1918)

Artur Znajomski

Pokłosie bibliograficzne uroczystości patriotycznych organizowanych na ziemiach polskich w okresie zaborów

Streszczenie

Uroczystości patriotyczne organizowane na ziemiach polskich w okresie zaborów, mające na celu podtrzymywanie i budzenie świadomości narodowej wśród Polaków, przyczyniły się do rozwoju bibliografii osobowych oraz zagadnieniowych przede wszystkim z zakresu historii. Inicjowano je z okazji „okrągłych” rocznic doniosłych wydarzeń w dziejach Polski, sukcesów oręża polskiego, jubileuszy związanych z życiem i twórczością wybitnych polskich pisarzy i poetów oraz z powodu pogrzebów znamienitych Polaków.

Ich opracowaniem zajmowali się najwybitniejsi polscy bibliografowie, w tym Karol Estreicher, Władysław Wisłocki i Wiktor Hahn. Wykorzystując sprzyjającą sytuację społeczno-polityczną, ogłaszali je z reguły na terenie autonomicznej Galicji, a przodującym ośrodkiem stał się w tym względzie Kraków.

Słowa kluczowe: uroczystości patriotyczne, bibliografia, ziemie polskie 1795-1918